

ز شرقی ز غربی جمهوری اسلامی

درس چهاردهم انقلاب اسلامی ایران، نقطه عطف بیداری اسلامی

امام خمینی در وصیت نامه ی الهی سیاسی خود، انقلاب اسلامی ایران را چگونه معرفی می کند؟
[«شک نباید کرد که انقلاب اسلامی ایران از همه انقلاب‌ها جداست؛ هم در پیدایش و هم در کیفیت مبارزه و هم در انگیزه انقلاب و قیام. تردید نیست که این یک تحفه الهی و هدیه غیبی بوده که از جانب خداوند متان بر این ملت مظلوم غارت زده، عنایت شده است.»]

(وصیت نامه الهی - سیاسی امام خمینی رحمته علیه)

انقلاب اسلامی ایران ویژگی‌هایی متمایز از دیگر جنبش‌های اجتماعی داشت و با همه جنبش‌های اجتماعی که پیش از آن در ایران رخ داده بود یا هم‌عصر با آن در سایر نقاط دنیا وجود داشت، متفاوت بود. آیا ویژگی‌های انقلاب اسلامی ایران را می‌دانید؟

■ انقلاب اسلامی ایران تنها یک انقلاب سیاسی نبود و تمامی انسان‌ها را مخاطب خود قرار می‌داد.

انقلاب مشروطه

دو نمونه از جنبش‌هایی که نخستین بیدارگران اسلامی در ایران ایجاد کردند را نام ببرید
نخستین بیدارگران اسلامی در جهان اسلام، حرکت‌ها و جنبش‌هایی ایجاد کردند. جنبش
عدالتخانه و جنبش تنباکو دو نمونه از این جنبش‌ها در ایران هستند. درباره این دو جنبش
چه می‌دانید؟ چرا جنبش‌های اجتماعی نخستین بیدارگران اسلامی در ایران متوقف شدند؟

نخستین بیدارگران اسلامی با چه هدفی، جنبش‌هایی را در ایران بوجود آوردند؟

نخستین بیدارگران اسلامی در ایران، جنبش‌هایی را برای اصلاح رفتار حاکمان و ساختار حکومت

قاجار به وجود می‌آوردند.

منظور از "مقاومت منفی" چیست؟

تعامل عالمان شیعی با قاجار بر اساس «مقاومت منفی» بود. [در مقاومت منفی، حاکمیت پادشاه،
ظالمانه و غیرمشروع دانسته می‌شود و همکاری سیاسی با آن، جز در حدّ واجبات نظامیه انجام
نمی‌شود] [منظور از واجبات نظامیه به چه معناست؟
حفظ امنیت یا مقابله با دشمنان خارجی]

چرا «مقاومت منفی عالمان شیعی با حکومت قاجار به فعالیت‌های رقابت‌آمیز تغییر کرد؟
[هنگامی که قاجار - به دلیل اثرپذیری از دولت‌های استعماری - به جای مقاومت در برابر بیگانگان

به قراردادهای استعماری روی آوردند، «مقاومت منفی» به سوی «فعالیت رقابت‌آمیز» تغییر
کرد. [منظور از «فعالیت‌های رقابت‌آمیز» چیست؟
تأیید قدرت حاکم و حمایت از آن، بلکه در رقابت با آن است.]

■ حضور فعال مردم در جنبش تنباکو به تبعیت از علما ■ نمایندگان دوره‌های نخست مجلس شورای ملی

برخورد رقابت‌آمیز عالمان دینی با قاجار، حرکتی اصلاحی بود. آنها برای اصلاح برخی رفتارهای
پادشاهان قاجار تلاش می‌کردند. جنبش تنباکو نمونه‌ای موفق از فعالیت رقابت‌آمیز اصلاحی
یک نمونه موفق، از فعالیت رقابت‌آمیز اصلاحی را نام ببرید

۱- برای پی بردن به تفاوت رفتار حاکمان و ساختار حکومت، یک گروه اجتماعی مانند تیم فوتبال را در نظر بگیرید. در هر گروه
اجتماعی، افراد، نقش‌ها و روابط میان نقش‌ها وجود دارند. به روابط میان نقش‌ها یا روابط میان مجموعه‌های نقشی، ساختار
می‌گویند. افراد، نقش‌ها را اجرا یا به تعبیری بازی می‌کنند. یک نقش را افراد مختلف می‌توانند به شیوه‌هایی متفاوت ایفا کنند.
برخی قوی‌تر و برخی ضعیف‌تر، برخی با پایبندی بیشتری به حقوق و تکالیف نقش و برخی با پایبندی کمتر. در تیم فوتبال اگر
بازیکنی نقشی را به خوبی ایفا نکند، می‌توان از او خواست که این کار را بهتر انجام دهد و اگر نتوانست، می‌توان او را تعویض کرد
اما برای مثال، نمی‌توان از یک بازیکن فوتبال انتظار داشت که نقش یک بازیگر تئاتر را ایفا کند. اگر چنین انتظاری وجود داشته
باشد، باید در ساختار بازی فوتبال تغییر ایجاد کرد.

کدام جنبش، حاکمیت را از مدار استبداد به مدار عدالت منتقل می کرد؟ جنبش عدالتخانه

بیامد جنبش تنباکو چه بود؟

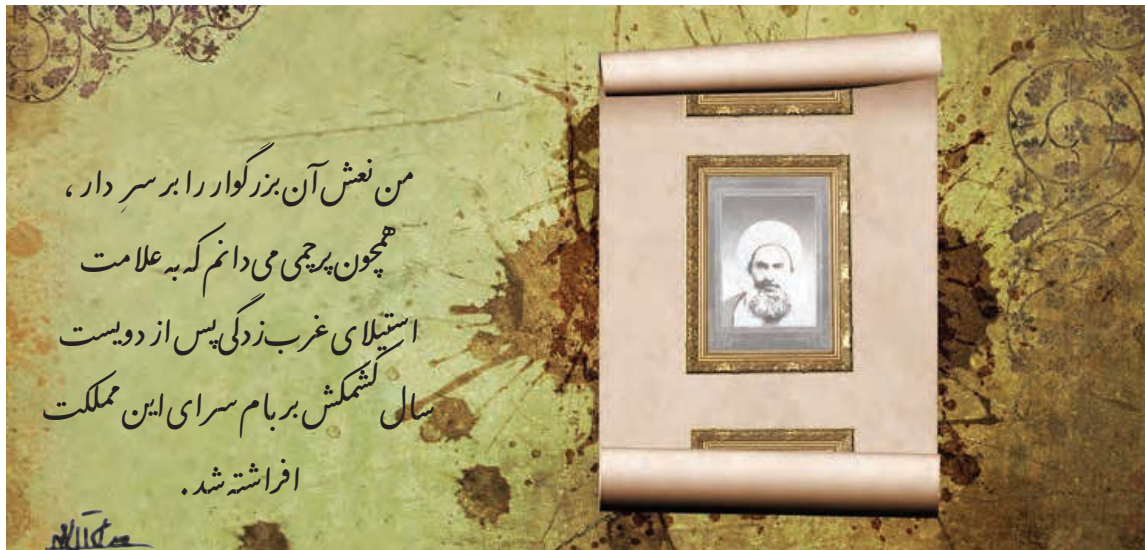
است. این تجربه موفق، فعالیت رقابت آمیز را از اصلاح رفتار به اصلاح ساختار تغییر داد و به «جنبش عدالتخانه» منجر شد.

هدف جنبش عدالتخانه چه بود؟

جنبش عدالتخانه فقط به دنبال اصلاح کار یا رفتار خاصی از پادشاه نبود بلکه اصلاح شیوه زمامداری او را هدف قرار داده بود. این جنبش - با توجه به شرایط داخلی و خارجی - در پی تأسیس مجلسی بود که قوانین عادلانه الهی را تدوین کند و شاه را ملزم سازد که در چارچوب این قوانین عمل کند. **فقه اجتماعی و سیاسی تشیع در برابر حاکمیتی که جنبش عدالتخانه به دنبال آن بود؛ چه دیدگاهی داشت؟** این حرکت، حاکمیت را از مدار استبداد به مدار عدالت منتقل می کرد. البته در فقه اجتماعی و سیاسی تشیع، این نوع حاکمیت نیز آرمانی نبود اما فساد آن از استبداد کمتر بود و ظلم را کنترل می کرد. به همین دلیل، فقط در شرایطی که برقراری حاکمیت آرمانی امکان نداشت، پذیرش آن ممکن بود.

جنبش عدالتخانه از چه جهت یک انقلاب اجتماعی بود؟

جنبش عدالتخانه از آن جهت که ساختار سیاسی جامعه را تغییر می داد، یک انقلاب اجتماعی بود. **چگونه منورالفکران غرب زده به جنبش عدالتخانه پیوستند؟** با آوج گیری این جنبش، منورالفکران غرب زده به آن پیوستند و در جریان بست نشینی در سفارتخانه انگلستان، نام مشروطه را برای آن برگزیدند. عالمان مسلمان نیز از همراهی منورالفکران استقبال کردند و این نام را پذیرفتند اما **منظور منورالفکران غرب زده و عالمان دینی، از مشروطه چه بود؟** منظور عالمان مسلمان از مشروطه با منورالفکران تفاوت داشت. منظور عالمان مسلمان از مشروطه، مشروط کردن حاکمیت به احکام عادلانه الهی بود اما منورالفکران مشروطه را نوعی حاکمیت سکولار مانند دولت انگلستان می دانستند.

■ جمله ای از جلال آل احمد درباره شهید شیخ فضل الله نوری

از نظر منورالفکران مشروطه خواه، مجلس چگونه محلی بود؟

از نظر منورالفکران مشروطه خواه، مجلس محلی بود که در آن، قوانین نه بر پایه احکام اسلام،

بلکه بر اساس اراده و خواست بشر تنظیم و تدوین می شد.

نزاع و رقابت بین بیدارگران اسلامی و منورالفکران غرب گرا، چگونه پایان یافت؟ در جریان انقلاب مشروطه، نزاع و رقابتی سخت بین بیدارگران اسلامی و منورالفکران غرب گرا

به وجود آمد که پس از دو دهه کشمکش، با حضور قدرت های استعماری و دخالت انگلستان،

حاکمیت منورالفکران در ایران به کدام حکومت ختم شد؟

به نفع جریان منورالفکران پایان یافت.) حاکمیت منورالفکران در ایران به **استبداد استعماری** رضاخان ختم شد.

مقایسه کنید

با توجه به جدول زیر مقاومت منفی، فعالیت رقابت آمیز اصلاحی و انقلاب اجتماعی را با یکدیگر مقایسه کنید.

نمونه تاریخی	ویژگی	فعالیت اجتماعی - سیاسی
تدوین رساله‌های جهادیه	همکاری با حاکم نامشروع در حد واجبات نظامیه	مقاومت منفی
جنبش تنباکو	اصلاح رفتار حاکمان یا ساختار حکومت	فعالیت رقابت آمیز اصلاحی
جنبش عدالتخانه، انقلاب مشروطه	تغییر ساختار سیاسی	انقلاب اجتماعی

انقلاب اسلامی پس از شکست در مشروطه، مرجعیت شیعه تا چه زمانی موضع مقاومت منفی را ادامه داد؟
شکست در مشروطه، چه تاثیری بر مواضع رهبران دینی ایران گذاشت؟
 رهبران دینی پس از شکست در مشروطه، از موضع فعالیت رقابت آمیز به موضع مقاومت منفی بازگشتند. این موضع در مرجعیت شیعه تا شروع انقلاب اسلامی ادامه یافت. انقلاب اسلامی ایران چگونه به وجود آمد و چه تفاوتی با انقلاب مشروطه داشت؟

امام خمینی در چه شرایطی، انقلاب را آغاز کرد؟

پس از گذشت بیش از هفتاد سال از انقلاب مشروطه و نیم قرن از حاکمیت پهلوی، انقلاب اسلامی ایران رخ داد. امام خمینی علیه السلام، انقلاب را هنگامی آغاز کرد که شاه تحت حمایت دولت‌های غربی بود و مأموریت حفظ امنیت منطقه را به عهده داشت. روشنفکران چپ نیز از صحنه رقابت‌های سیاسی داخلی کشور حذف شده بودند.

■ دیدار ارتشبد طوفانیان معاون وزیر جنگ حکومت پهلوی با موشه‌دایان وزیر اسرائیل، برای همکاری مشترک نظامی

■ دادگاه سران حزب توده، این حزب از سازمان یافته‌ترین گروه‌های سیاسی چپ و مخالف شاه بود که با سرکوب گسترده از سوی حکومت پهلوی روبه رو شد.

فعالیت های رقابت امیز به رهبری امام خمینی (ره) چگونه آغاز شد؟ و چه هدفی را دنبال می کرد؟

امام خمینی به عنوان یک مرجع دینی، مردم و عالمان را از موضع مقاومت منفی به فعالیت رقابت امیز بازگرداند. این فعالیت رقابت امیز، با اعتراض به کاپیتولاسیون و رفتار استعماری شاه آغاز شد ولی در حد یک حرکت اصلاحی نماند و به صورت یک حرکت انقلابی درآمد که حذف شاهنشاهی و تحقق حکومت اسلامی را دنبال می کرد.

در اندیشه اجتماعی و سیاسی شیعی، حاکمیت ارمانی دینی، چه ویژگی هایی دارد؟

پیامبر ﷺ و اهل بیت علیهم السلام تحقق پیدا می کند و در زمان غیبت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الیه اجرای احکام الهی، وظیفه کسانی است که هم به احکام و شرایط اجرای آنها آگاه و عالم باشند و هم به علم و آگاهی خود عامل باشند و به آن عمل کنند. **مشکل عدالتخانه چه بود؟**

مشکل عدالتخانه این بود که رفتار عادلانه را به کسانی تحمیل می کرد که با معیارهای الهی به قدرت نرسیده بودند. آنها قدرت را با شمشیر قوم و عشیره یا حمایت دولت های استعمارگر به دست آورده بودند؛ عالم به عدالت نبودند و عمل به عدالت نیز به قدر کافی در شخصیت آنها نهادینه نشده بود. به همین دلیل، **در شرایطی که به نظر می رسید برقراری حاکمیت ارمانی امکان پذیر نیست، مشروطه در مقایسه با نظام استبدادی ترجیح داده شد.**

چه ارتباطی بین انقلاب اسلامی و مشروطه وجود دارد؟

انقلاب اسلامی، بازگشت مردم ایران به حرکت ناتمامی بود که در مشروطه آغاز کرده بودند. این بازگشت با هزینه نزدیک به صدسال تجربه تاریخی انجام می شد؛ تجربه رقابت با منورالفکران غرب گرا، استبداد استعماری و روشنفکرانی که در حاشیه بلوک شرق و غرب عمل می کردند.

گفت و گو کنید

درباره شباهت ها و تفاوت های انقلاب مشروطه و انقلاب اسلامی ایران گفت و گو کنید.

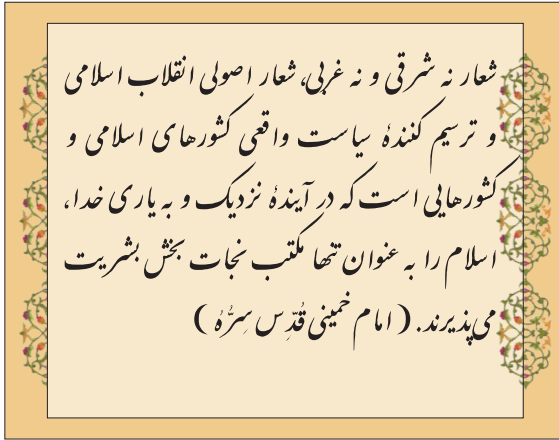
مقایسه انقلاب اسلامی و انقلاب های آزادی بخش

قرن بیستم را قرن **انقلاب های آزادی بخش** می دانند و **انقلاب اسلامی، آخرین انقلاب قرن بیستم است.** در این قرن، انقلاب ها و جنبش های آزادی بخش در بسیاری از کشورهای **جهان سوم در آفریقا، آسیای جنوب شرقی و آمریکای لاتین شکل گرفتند.** انقلاب اسلامی ایران با این انقلاب های آزادی بخش چه شباهت ها و تفاوت هایی دارد؟

در قرن بیستم، انقلاب ها و جنبش های آزادی بخش در کدام جوامع رخ داد؟

وجه اشتراک انقلاب اسلامی ایران با سایر انقلاب ها و جنبش های آزادی بخش قرن بیستم چه بود؟

انقلاب اسلامی ایران، انقلاب ها و جنبش های آزادی بخش قرن بیستم، همگی جهت گیری ضد استعماری داشتند و در جهت از بین بردن سلطه سیاسی کشورهای غربی عمل می کردند.

* تفاوت انقلاب اسلامی ایران با سایر انقلاب ها و جنبش های آزادی بخش قرن بیستم چه بود؟

- اما انقلاب اسلامی ایران با انقلاب های آزادی بخش این قرن تفاوت هایی دارد:
- **انقلاب های آزادی بخش اغلب در مقابل بلوک غرب شکل می گرفتند و مورد حمایت بلوک شرق بودند. ولی انقلاب اسلامی ایران به هیچ یک از دو بلوک وابستگی نداشت و از آغاز، جهت گیری ضد آمریکایی و ضد صهیونیستی و ضد مارکسیستی خود را اعلان کرد.**
 - **انقلاب های آزادی بخش، اغلب با جنبش های چریکی گروه ها و احزاب مختلف شکل می گرفتند. اما انقلاب اسلامی ایران یک انقلاب فراگیر مردمی با مرجعیت و رهبری دینی بود و همه اقشار و گروه های جامعه را در بر گرفت.**
 - **انقلاب های آزادی بخش در چارچوب نظریه ها و مکاتب چپ شکل می گرفتند که برای حل بحران های جهان غرب به وجود آمده بودند ولی انقلاب اسلامی ایران از آموزه های اسلامی بهره می برد و به فلسفه ها و مکاتب سیاسی غرب تعلق نداشت.**
 - **چرا انقلاب های آزادی بخش، پس از حذف استعمار قدیم، با استعمار نو مواجه می شدند؟** انقلاب های آزادی بخش در مقابله با استعمار قدیم و حذف کارگزاران مستقیم غرب موفق می شدند ولی در قطع وابستگی اقتصادی و فرهنگی توفیقی نداشتند؛ و به همین سبب، استعمار با دست کارگزاران این انقلاب ها، در چهره استعمار نو بازمی گشت. این انقلاب ها نتوانستند جایگاه کشورشان را از حاشیه قطب های سیاسی و اقتصادی جهان خارج کنند اما انقلاب اسلامی ایران فقط یک انقلاب سیاسی نبود بلکه هویتی فرهنگی و تمدنی داشت. این انقلاب بیرون از قطب بندی سیاسی شرق و غرب، یک قطب بندی جدید فرهنگی به وجود آورد و خود در کانون قطب فرهنگی جهان اسلام قرار گرفت.

■ انقلاب‌های کوبا، الجزایر، هند و چین

بیندیشید

برای یک شباهت و چهار تفاوت انقلاب اسلامی ایران و انقلاب‌های آزادی‌بخش، پنج عنوان مناسب انتخاب کنید.

با هم تکمیل کنید

مقایسهٔ انقلاب ایران و انقلاب‌های آزادی‌بخش	
تفاوت‌ها	شباهت‌ها
.....
.....
.....